

Witwassen: Hoe zat het ook alweer?

Musa Elmas en Björn Schuitemaker

Soms merken compliance officers ten onrechte op dat hun (financiële) instelling niet het risico loopt om betrokken te raken bij het witwassen van crimineel verkregen vermogen. Dit vanuit de gedachte dat de instelling geen transacties in cash afhandelt. Om deze misvatting enigszins recht te zetten, wijden wij graag nog eens een bijdrage aan de basis van witwassen. Daarvoor zullen wij achtereenvolgens ingaan op de definitie van witwassen, fasen van het witwasproces, enkele veel gehanteerde witwasmethoden, de meldingsplicht en aanbevolen literatuur.

Voor prangende vraagstukken omtrent de Wwft en de Vierde Europese Anti-witwasrichtlijn refereren wij graag aan de andere bijdragen in deze editie.

Definitie van witwassen

Het witwassen van crimineel verkregen geld wordt als een ernstige vorm van misbruik van het financiële stelsel beschouwd. Witwassen is: het omzetten van uit criminaliteit verkregen geld met het doel de criminele herkomst te verhullen en het geld als ogenschijnlijk 'legaal verdiend' in het economisch verkeer te brengen.

Uit deze definitie blijken in ieder geval twee kenmerken:

- de relatie tussen criminaliteit en het verkregen geld; en
- witwassen betreft alle handelingen die nodig zijn om crimineel verkregen geld een ogenschijnlijk legale herkomst te geven.

De gronddelicten (strafbare feiten) voor witwassen mogen zeer ruim worden geïnterpreteerd. Gedacht kan worden aan drugshandel, georganiseerde vermogenscriminaliteit, ontduiken van belasting, mensensmokkel, vrouwenhandel et cetera. In de Nederlandse wetgeving is de (juridische) witwasdefinitie opgenomen in het Wetboek van Strafrecht.¹

De fasen van het witwasproces

Een belangrijk element in het witwasproces is de verhulling van de criminele herkomst van het geld; anders zou immers witwassen van crimineel geld niet nodig zijn. Om de herkomst van geld te kunnen verhullen, moet in één of meerdere fasen in het witwasproces de paper trail, het boekhoudkundige spoor, worden verbroken. Dit is de

¹ 420bis, 420ter, 420quater en 420quinquies Wetboek van Strafrecht.

belangrijkste randvoorwaarde van het witwasproces.

Indien criminelen niet slagen in het verbreken van de paper trail, is de kans op ontdekking aanzienlijk. Deze aandacht kan tot ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel en strafrechtelijke vervolging leiden. Het witwasproces heeft als doel om aan deze aandacht te ontsnappen.

In het witwasproces worden typisch drie fasen onderscheiden, te weten: 1) plaatsing, 2) versluiering en 3) integratie, met dien verstande dat de fasen elkaar niet per definitie chronologisch opvolgen.

In de plaatsingsfase wordt het criminele vermogen voor het eerst in het financiële stelsel gebracht. Daarvoor wenden criminelen zich tot (financiële) instellingen of bepaalde beroepsgroepen, zoals advocaten of notarissen. Het plaatsen van het criminele vermogen gebeurt doorgaans in contanten en kleine coupures, omdat de handelswaar van de meeste criminaliteitsvormen in geringe hoeveelheden wordt gekocht en in kleine coupures wordt afgerekend. Dit leidt echter tot een volumeprobleem, waardoor criminelen eerst de kleine coupures beogen te wisselen voor grote coupures of andere valuta.

Vervolgens vindt in de versluieringsfase een reeks complexe transacties plaats om de gelden als het ware op te stapelen en te vermengen. Daarvoor worden gelden van verschillende rekeningen en (rechts)personen herhaaldelijk overgeboekt, opgesplitst, contant opgenomen en weer gestort en samengebracht et cetera. Kenmerkend voor deze fase is dat de paper trail één of meerdere malen wordt verbroken en de herkomst van het vermogen bijgevolg nauwelijks nog is te traceren.

Tot slot wordt tijdens de integratiefase het crimineel verkregen vermogen met een ogenschijnlijk legale herkomst aangewend voor investeringen in de meest denkbare vormen. In dit kader kan bijvoorbeeld worden gedacht aan investeringen in onroerend goed, luxe goederen, kunst, participaties in bedrijven et cetera.

Vermeldenswaardig is dat criminelen in het witwasproces vaak gebruik maken van katvangers of stromannen. Dit zijn personen die slechts in schijn op eigen naam handelen, zodat de werkelijke begunstigde zich aan de aandacht van de justitiële autoriteiten kan onttrekken.

Witwasmethoden

In dit gedeelte zullen enkele veel voorkomende witwasmethoden worden toegelicht.

Loan back

De loan back-constructie is een vaak gehanteerde witwasmethode. Samengevat houdt het in dat een crimineel zijn crimineel verkregen vermogen aan zichzelf (terug)leent via een netwerk van veelal buitenlandse rechtspersonen of familieleden. Voor de buitenwereld lijkt er gewoon sprake te zijn van een leningsovereenkomst die tussen twee onafhankelijke partijen is overeengekomen. Deze methode laat het toe om omvangrijke bedragen in te brengen en de geldstroom te controleren. Red flags bij deze methode zijn onder meer: de geldschieter is op een belastingparadijs gevestigd, de grootte van de lening verhoudt zich niet met de zekerheid die de ontvanger kan bieden en de overlegde documentatie is summier.

Voorbeeld

Een man financiert de aankoop van een woning in Nederland niet door een hypotheek van een reguliere bank, maar door een buitenlandse lening. Navraag van de belastingdienst leert voorts dat het om een onderhandse lening van een crimineel familielid gaat. Deze lening omvat geen zekerheden of een aflossingsplan en het rentetarief is niet markconform.²

ABC-transacties

Een andere veelgebruikte methode van witwassen is de zogenoemde ABC-transactie. Hierbij wordt een onroerende zaak binnen een relatief kort tijdsbestek via drie of meer partijen doorverkocht. Met andere woorden: A levert aan B, waarna B de onroerende zaak direct doorverkoopt aan C. Red flags in dit kader zijn: de onroerende zaak is in een relatief korte periode aanzienlijk in waarde gestegen, de onroerende zaak wordt volgens verklaringen verbouwd alvorens het eigendom overgaat op koper C en de kopers hebben recent meerdere onroerende zaken aangeschaft. Dergelijke constructies kunnen evenwel een legitieme reden hebben, bijvoorbeeld om de identiteit van de initiële verkoper af te schermen of om op de overdrachtsbelasting te besparen.

² Ontleend aan: Soudijn, M., Akse, T. (2012), *Witwassen: Criminaliteitsbeeldanalyse 2012*, Driebergen: Korps landelijke politiediensten.

Voorbeeld

Partij A bezit een herenhuis met enige historische waarde in de binnenstad van Maastricht. De marktwaarde van het pand wordt in de loop van de tijd door verschillende taxateurs ingeschat, maar deze blijkt moeilijk objectief vast te stellen. Op een zeker moment koopt partij B het pand voor € 1,2 miljoen waarna hij het binnen een week doorverkoopt aan partij C voor € 2,8 miljoen. De aangrenzende herenhuisen zijn op respectievelijk € 850.000 en € 600.000 getaxeerd.

Kunstmatige omzet

Bij deze witwasmethode draait het om kunstmatige omzet die in werkelijkheid niet overeenkomt met de feitelijke economische activiteiten van een onderneming. In de meeste gevallen gaat het om een ophoging van de omzet, echter kan het om belastingtechnische redenen soms ook om een lagere omzet of 'verlies' gaan.

In het algemeen gesteld lopen bedrijfstakken waar veel contant geld in omgaat een verhoogd risico om gebruikt te worden voor deze methode. De witwasser kan als 'ondernemer' een branche zoeken waarin veel contant geld omgaat (bijvoorbeeld horeca, reisbureaus, evenementenbranche e.d.). Als omzet van zijn bedrijf wordt bijvoorbeeld dagelijks de wit te wassen hoeveelheid geld bij de bank gestort.

Trade based money laundering

Internationaal handelsverkeer en internationale goederenstromen zijn mede vatbaar voor witwasmethoden, onder meer vanwege de omvang, de frequentie, de grensoverschrijdende aard, complexiteit, de betrokkenheid van diverse douaneautoriteiten en de gebrekkige informatie-uitwisseling daartussen.

Een voorbeeld van een product dat een hoog risico kent om te worden misbruikt is het documentair krediet, met alle varianten die geboden kunnen worden. Achter een legitieme ogende transactie kan een witwasoperatie schuilgaan die voor de betrokken banken niet zichtbaar hoeft te zijn. De goederenstromen worden als dekmantel gebruikt, maar wijken bij dit soort constructies af in gewicht, hoeveelheid of kwaliteit van de gegevens op het documentair krediet.

Voorbeeld

Een lading kunst en antiek, voorzien van valse en vervalste taxatierapporten, wordt verscheept van Ierland naar de Verenigde Staten. Op papier kostbare kunst en antiek, maar in werkelijkheid worden slechts prullaria met een geringe waarde verscheept. In de wereld van goederenfinanciering is deze werkwijze niet vreemd. Het wordt regelmatig toegepast om de koper, de verzekeraar of de bank op te lichten. In het geval van witwassen maken koper en verkoper deel uit van eenzelfde criminele organisatie.

Hawala bankieren

Hawala is een informeel betaal- en wisselcircuit dat over landsgrenzen heen werkt en geen toezicht van monetaire autoriteiten kent. Het speelt in op de wensen van de gebruikers; het werkt simpel, snel en kent lage kosten. De opdrachtgever of betaler meldt zich aan bij een persoon met de opdracht om geld (waarover commissie wordt betaald) ter beschikking te laten stellen aan een relatie (vaak in het buitenland). Deze persoon verzoekt zijn contactpersoon, al dan niet in het buitenland, om het geld aan de ontvanger of begunstigde ter beschikking te stellen bij ophalen daarvan. De verrekening tussen de twee personen kan via tegenovergestelde transacties verlopen, maar ook via bijvoorbeeld goederenstromen die als tegenprestatie fungeren. De partijen die deze dienstverlening faciliteren beschikken vaak over een groot netwerk.

Criminele infiltratie

Criminele infiltratie is een relatief eenvoudige methode. Omdat de financiële belangen voor de witwassers groot zijn, zal men geen middel schuwen om het beoogde doel te bereiken. Daarbij kunnen medewerkers en overheidsfunctionarissen bewogen of gedwongen worden om medewerking te verlenen bij witwaspraktijken (corruptie). Door de toenemende inzet van flexibel personeel wordt de kans vergroot dat criminelen in de organisatie infiltreren.

Meldingsplicht

Instellingen die onder de reikwijdte vallen van de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) hebben de plicht om ongebruikelijke transacties te melden aan de Financial Intelligence Unit-Nederland (FIU-NL). Meldingsplichtige instellingen vervullen een signalerende rol ten behoeve van de handhavingsketen. De FIU-NL transformeert met haar expertise en middelen de ongebruikelijke transacties naar verdachte transacties. In het handhavingstraject kunnen opsporinginstanties, het Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht putten uit deze informatie.

Meldingen van ongebruikelijke transacties zijn gebaseerd op objectieve en subjectieve indicatoren. De betreffende indicatoren zijn opgenomen in het Uitvoeringsbesluit Wwft. Kennis van witwasmethoden is een randvoorwaarde voor de onderkenning van ongebruikelijke transacties en toepassing van de indicatoren (in het bijzonder de subjectieve indicator).

Objectieve en subjectieve indicatoren

Om te bepalen of een (voorgenomen) transactie al dan niet als ongebruikelijk dient te worden aangemerkt, heeft de wetgever een aantal indicatoren opgesomd. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de objectieve indicatoren en de subjectieve indicator.

De objectieve indicatoren

Dit zijn de transacties die te allen tijde aan de FIU-NL gemeld behoren te worden, onafhankelijk van het gedrag van de cliënt en de context. Dit brengt met zich mee dat een transactie bijvoorbeeld in bancair opzicht gebruikelijk kan zijn, terwijl deze uit hoofde van de wet moet worden gemeld.

De subjectieve indicator

Naast de objectieve indicatoren is er eveneens een subjectieve indicator in de regelgeving genoemd. Deze indicator geldt voor alle instellingen en heeft betrekking op transacties waarbij aanleiding is om te veronderstellen dat de transactie verband houdt met witwassen of terrorismefinanciering. Dit betekent dat het aan de medewerker van de instelling is om te beoordelen of een transactie al dan niet als ongebruikelijk moet worden beschouwd. Het vermoeden kan voortvloeien uit afwijkend gedrag van de cliënt, maar eveneens uit ondoorzichtige ondernemingsstructuren, oneconomische overboekingen, onlogische verklaringen voor de herkomst van de gelden, relaties met risicovolle branches of landen, eerdere betrokkenheid bij (economische) delicten, afwijkende activiteiten van de core business, de (politieke) functie van de cliënt et cetera. Bij de subjectieve indicator is dus zowel de transactie als de context bepalend.

Medewerkers van meldingsplichtige instellingen

Witwasmethoden kunnen zeer gevarieerd en uiteenlopend zijn. De bovengenoemde voorbeelden betreffen slechts een weergave van veel voorkomende witwasmethoden. Witwasmethoden zijn continu in ontwikkeling en aan verandering onderhevig. De strikte anti-witwasregelgeving en de verruiming van de reikwijdte tot een grote groep van instellingen dwingen witwassers ertoe om inventief te handelen en nieuwe methoden te bedenken. Feitelijk wordt een witwasmethode bepaald door het voorstellingsvermogen en de creativiteit van een witwasser. Alle partijen in de handhavingsketen lopen omwille hiervan per definitie

een stap achter. Dit doet er echter niet aan af dat je veel lering kunt trekken uit bekende witwasmethoden en de kennis en kunde preventief kunt inzetten voor de onderkenning van ongebruikelijke activiteiten.

Bezien vanuit dit perspectief hoeft een medewerker van een meldingsplichtige instelling ook geen witwasexpert te zijn. Voor een medewerker van een meldingsplichtige instelling is de belangrijkste raadgever om kennis te hebben van de eigen organisatie, de producten en diensten die worden aangeboden, de wensen en behoeften van de zakelijke relatie, en eveneens de branche/het beroep, de activiteiten, gedragingen, transacties en het netwerk van de zakelijke relatie.

Het adagium luidt wat ons betreft dan ook: 'Om te weten wat ongebruikelijk is, dient u te weten wat gebruikelijk is'. Passende binnen deze context: Ken de witwasmethoden, ken uw klant, maar gebruik bovenal uw gezond verstand!

Aanbevolen literatuur

Tot slot achten wij, voor de geïnteresseerde lezers, nog enkele verwijzingen naar aanbevolen literatuur op z'n plaats. Via de volgende bronnen kunt u zich up to date houden over recente witwasmethoden:

- Criminaliteitsbeeldanalyses (www.politie.nl)
- Cases van FIU-Nederland (www.fiu-nederland.nl)
- Rapporten van het WODC (www.wodc.nl)
- Typologierapporten van de FATF (www.fatf-gafi.org)

Mr. M. (Musa) Elmas CCP is als senior compliance officer, adviseur en trainer werkzaam bij het NCI, met CDD als primair aandachtsgebied. B. (Björn) Schuitemaker is als junior compliance officer werkzaam bij het NCI.